

Cronica literară

(Arta și Critica Femenină).

Fiindcă cele câteva rânduri din recenzia asupra volumului d-nei Farago au avut norocul să dea naștere articolului d-nei Izabela Sadoveanu din N-rul trecut (Cronica literară), voi pune și eu problema artei și a criticii feminine, pentru a lămurii ceea ce am înțeles prin „necesitatea unei critice feminine” când e vorba de poezia de „dragoste” a unei femei.

Desigur că sufletul femeesc se deosebește de al bărbatului, și se deosebește mai ales în privința senzibilității, adică a acelei însușiri din care mai ales rezultă opera de artă.—Așa dar opera de artă datorită unei femei va fi *altfel* decât cea datorită unui bărbat.

Nu urmează însă de aici că criticul bărbat nu o va putea înțelege și critica cu toată comprehensiunea. Un critic, dacă merită acest nume, trebuie să priceapă și pe un grec antic ca și pe un simbolist parizian, pe un pesimist ca și pe un optimist, pe un un descriptiv ca și pe un liric, etc. El trebuie să aibă acea însușire de a se transpune în tot felul de suflete, de care vorbesc în alt articol din acest număr al „V. R.” Și cred că deosebirea între psihologia unui grec antic și între aceea a unui „diabolic” francez nu e mai mică decât între psihologia unui bărbat și a unei femei,—contemporani. Așa dar un critic poate să priceapă arta feminină.

Voiu pricepe personalitatea unei femei exprimată într'un roman, într'o dramă, pentrucă acea personalitate nu-mi este mai neînțeleasă decât este de pildă, personalitatea unui optimist pentru un pesimist.

Voiu pricepe sentimentalitatea unei poezii lirice femeiești, în care se cîntă natura de pildă, pentrucă, iarăși, acea sentimentalitate nu-mi este mai îndepărtată decât, ca să iau acelaș exemplu, sentimentalitatea unui optimist pentru un pesimist.

Toți avem sentimente *poetice* față cu *natura*, și în aprecierea mea am de unde pleca: dela sentimentul meu *poetic* față cu ea. Procedez, inconștient, prin analogie.

Dar acestea nu se mai aplică *tot așa* la poezia de *dragoste* a unei femei.

În poezia de dragoste a unei femei se exprimă sentimentul *poetic* pentru un bărbat, sentiment pe care nu-l pot avea, pentru că nimic nu e mai banal pentru un bărbat decât un bărbat. Pentru un bărbat e tot atîta poezie în alt bărbat, ca în „ $2+2=4$ “...

Pentru un bărbat sînt poetice aceleași lucruri ca și pentru o femeie, minus „bărbatul“. În acest *minus* stă necesitatea unei „critice feminine“.

Dar se va zice: Nu e în poezia de dragoste a unei femei *acelaș* sentiment ca și în poezia de dragoste a unui bărbat? Schimbă numele bărbătesc în unul femeesc, înlocuește pe *el* prin *ea*... și gustă poezia, care-ți poate exprima și dragostea ta!

Obiecțiunea e neîntemeiată, căci nu e *acelaș* sentiment. E, ași spune, dacă ași nădăjdui că voi fi bine înțeles, un sentiment *contrar*. Fără a insista mai mult, voi atrage atenția asupra unui fapt banal și anume că sentimentul de dragoste e condiționat de rolul celor două sexe în conservarea speciei și că numai bărbatul are atitudinea agresivă. Ca o verificare voi atrage atenția asupra unor fapte foarte simple. Bărbatul, într'o poezie de dragoste, poate *cerși* iubirea.... Dar ia închipuiți-vă poezia de dragoste a unei femei, în care autoarea *ar cerși* iubirea unui bărbat! Pentru ce aceasta din urmă ar jigni simțul estetic? Pentru că.... bărbații stau în genunchi înaintea femeilor și pentru că.... bărbații și nu femeile, fac propunerile de căsătorie! —Inchipuți-vă că o poetesă ar cînta „barba ebenină“ a iubitului ei, ori talia lui viguroasă! Se poate ceva mai urît? Pe cînd cîntarea „părului ei ebenin“ și a „taliei ei“ mlădioase de cătră poezi, umplu mii de pagini din poezia bărbătească! De ce această deosebire? Pentru că ființa agresivă are mai puțină pudoare ¹⁾.

Cîntecul de supunere, de abandonare al unei femei poate să placă bărbatului, pentru că îi satisface orgoliul—asta e altă chestie—dar nu și-l poate însuși, nu-l poate *pricepe*, pentru că ceea ce e poetizat în acel cîntec, pentru bărbat, e în afară de sfera lucrurilor *poetice*.

Nu urmează însă de aici că un critic bărbat nu poate judeca de loc poezia de dragoste a unei femei. Sinceritatea și puterea sentimentului o va aprecia și mai ales va aprecia cu toată competența calitățile de formă, imaginile, stilul, versul etc.

O judecată însă absolut comprehensivă, care să rezulte din identificarea perfectă cu artistul, a cărui viață pusă în opera de artă s'o retră-

1) Din cauza aceasta și critica feminină trebuie să aibă alt ton... D. Gherea, în articolul despre Eminescu, citind versurile poetului: „Mă iubești tu, spune drept!“, face următorul comentariu: „Nu doar că nu știa, dar e așa de bine, ca după o mie de ori să mai auzi o dată un *du*...“ Această frumoasă frază, eșită din gura unei femei-critic, n'ar face impresie de nedelicatete, de lipsă pe pudoare?

...Și mă simt cuprins de o mare îndoială, și curiozitate. Ași vrea să văd critica—analiza și comentarea—unui volum de poezii de dragoste, făcută de o femeie! S'o văd vorbind de bucuria sărutărilor, de tortura geloziei, de tragedia trădării!...

iască criticul bărbat, nu e posibilă cînd e vorba de poezia de dragost a unei femei.

Dar...

Am presupus că poezia de dragoste a unei femei exprimă sentimentul de dragoste cu toate însușirile sufletului femeesc. Acest lucru însă nu-l prea găsesc în literatură,—sau mai bine în literatura românească, ca să nu fie multă discuție.

Să lămurim.

Luați poeziile poeteselor noastre și, în cea mai mare parte, veți constata următorul lucru: Dacă veți schimba genul adjectivelor (dacă în loc „sînt tristă“ veți pune „sînt trist“) și dacă veți schimba pronumele (dacă veți pune „ea s'a dus“ în loc de „el s'a dus“), veți observa că poezia ar putea fi scrisă și de un bărbat. Dați această poezie, corectată astfel, celui mai ager critic și-l veți mistifica: o va lua de bună credință ca scrisă de un bărbat.

Cum se poate ca în poezia de dragoste a unei femei, care *ar trebui* să conțină sentimentele caracteristice ale femeii, să nu se găsească aceste sentimente?

Cred că explicarea nu cere mare efort. După cum în morală bărbații sînt creatorii valorilor și aprecierilor morale, impunînd modul lor de a aprecia și femeilor, *chiar* cînd această apreciere e absolut în defavoarea acestora, fiind uneori rezultată din concepția că femeia e un obiect de plăcere, tot așa și în literatură, care e formată de bărbați, valorile și aprecierile poartă pecetea sufletului bărbătesc. Numai ceea ce a căpătat o valoare literară și poetică de la bărbați e socotit—și de femei—ca materie literară, ca element poetic. Așa dar, în poezia de dragoste, femeile utilizează *aceleași* elemente ca și bărbații—minus *cerșirea* și cîntarea *caracterelor fizice bărbătești*. Deosebirea e de cantitate, nu de calitate.—Ceea ce n'a fost încetățenit în literatură de bărbat, adică tocmai ceea ce ar trebui să formeze caracterul specific al poeziei femeiești, nu a căpătat încă acces în literatură, cu toate că avem altele poetese.

Pe lângă aceasta, să se mai țină în samă și alt fapt. O personalitate poetică devine autonomă, numai cînd e foarte puternică, altminterlea devine prada altei personalități mai puternice: dovadă școală eminesciană, imitatorii lui Coșbuc, ai lui Goga, etc. Și cum în literatura noastră n'a apărut încă o puternică personalitate literară feminină, chiar dacă n'aș fi pricina cealaltă (impunerea valorilor poetice de către bărbați), încă ar trebui să ne așteptăm ca personalitatea adevărat femeiască să nu se fi manifestat în poezia românească. Poetesele noastre, dacă sînt eminesciane ori coșbuciane, e clar că nu pot fi adevărat „feminine“...

Acestea, bine înțeles, nu se aplică în mod absolut nici la toate poetesele, nici la toate bucățile lor.